

ВПЛИВ СЕКСИЗМУ НА РОЗВИТОК АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ХХ СТОЛІТТІ

THE INFLUENCE OF SEXISM ON THE ENGLISH LANGUAGE DEVELOPMENT IN THE XXTH CENTURY

Конопляник Л.М.,
orcid.org/0000-0002-3244-1965
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національного авіаційного університету

Статтю присвячено дослідженню закордонного досвіду реформування англійської мови наприкінці ХХ століття шляхом спроб подолання сексизму у мові. Автор у статті розглядає проблему андроцентризму та гендерної асиметрії англійської мови, що виникла у ХХ столітті з початком активної діяльності феміністського руху у США, та є актуальною сьогодні. У статті проаналізовано головні ознаки та приклади гендерної асиметрії в англійській мові, що принижують гідність особистості за статевою ознакою, та продемонстровано варіанти гендерно-нейтральної мови.

Ключові слова: сексизм, мовний сексизм, англійська мова, гендерна асиметрія, гендерно-нейтральна мова, політкоректність, гендерні стереотипи.

Статья посвящена исследованию зарубежного опыта реформирования английского языка в конце ХХ века путем попыток преодоления сексизма в языке. Автор в статье рассматривает проблему андроцентризма и гендерной асимметрии английского языка, которая возникла в ХХ веке с началом активной деятельности феминистского движения в США, и которая по-прежнему актуальна сегодня. В статье проанализированы главные признаки и примеры гендерной асимметрии в английском языке, которые унижают достоинство личности по половому признаку, а также продемонстрированы варианты гендерно-нейтрального языка.

Ключевые слова: сексизм, языковой сексизм, английский язык, гендерная асимметрия, гендерно-нейтральный язык, политкорректность, гендерные стереотипы.

The article is devoted to the study of the foreign experience of reforming the English language at the end of the XXth century through attempts to eliminate sexism from the language. The author considers the problem of androcentrism and gender asymmetry of the English language that arose in the XXth century with the onset of active activity of the feminist movement in the USA and is relevant today. The main features and examples of gender asymmetry in the English language, disparaging the merit of a person by gender, are analyzed, and variants of a gender-neutral language are demonstrated as well.

Key words: sexism, sexist language, gender asymmetry, gender-neutral language, the English language, political correctness, gender stereotypes.

Постановка проблеми. Мовознавство завжди приділяло значну увагу лінгвістичним змінам, які відбуваються під впливом соціальних та культурних чинників, оскільки будь-яка мова неподільно пов'язана з культурою та традиціями її носіїв. Гендерні дослідження зосереджені передусім на культурних та соціальних факторах, що визначають ставлення суспільства до чоловіків і жінок, поведінці індивідуумів залежно від належності до певної статі, стереотипних уявленнях про жіночі та чоловічі якості.

ХХ століття стало свідком сильного феміністського руху у Сполучених Штатах з його віддзеркаленням у всьому англослов'янському світі. Цей рух ґрунтувався на уявленні про те, що жінки позбавлені рівності з чоловіками. Англійські активістки у Великій Британії та США вимагали, щоб їм надали такий же статус, як і у чоловіків не лише у питаннях суспільних відносин, але й у питаннях використання мови.

Можемо зазначити, що питання про рівноправність чоловічої та жіночої статі у мовній реалізації виникло ще у 60-х роках ХХ століття, а інтенсивний розвиток гендерних досліджень у лінгвістиці припав на останню чверть ХХ століття, що було пов'язано зі зміною наукової парадигми у гуманітарних науках та появою нового напрямку у мовознавстві – гендерної лінгвістики. Англійська мова, як одна з мов, що найбільш динамічно розвивається, зазнала значних змін у цей період, які визначались змінами у суспільній сфері. З того часу в англійській мові з'явилися такі слова та словосполучення: «sexism» («сексизм»), «sexist language» («мовний сексизм»), «gender inequality» («гендерна нерівність»), «sex discrimination» («дискримінація за статтю») або «gender discrimination» («гендерна дискримінація»), «gender-neutral language» («гендерно-нейтральна мова»), «political correctness» («політкоректність») тощо.

Мовний сексизм (або гендерна асиметрія у мові) часто зображає чоловіче домінування в різних сферах життя людини, яке зумовлене переконаннями, згідно з якими чоловік – це першооснова, а жінка – вторинна. Відповідно до усталених стереотипів, чоловіку зазвичай відводиться роль лідера та керівника (наприклад, *rector*, *captain* і відсутність їх жіночих корелятивів), а жінці – роль продовжувачки роду та хранительки домашнього вогнища. Хоча слід зазначити, що існують також випадки вираження домінування жінок, проте це назви в основному жіночих професій (наприклад, «*nursemaid*»).

Проблема сексизму стала особливо гострою у тих культурах, де мова має дві чи три категорії роду. У мовах, які не мають морфологічної категорії роду, проблема сексизму, на перший погляд, не повинна існувати. Проте слід зазначити, що більшість сучасних робіт з питань гендерної нерівності в цілому і гендерної нерівності у мові, а також основи гендерної лінгвістики виникли у США, і англійська мова, яка не має граматичної категорії роду, також зазнала значних змін, пов'язаних з фемінізацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою гендерних досліджень в лінгвістиці займалися як закордонні (М. Баррет, Дж.Т. Вуд, А. Григорян, Дж. Коутс, Дж. Корбетт, К. Міллер, С.Мілз, Дж.Паркс, М. Робертон, Дж. Сазерленд, К. Свіфт, Д. Таннен та інші), так і вітчизняні науковці (М. Альчук, О. Бессонова, А. Васіна, А. Волобуєва, О. Горошко, Г. Емірсуїнова, А. Кириліна, О. Кісь, В. П'яст, Л. Синельникова та інші). Зокрема, О. Кісь, К. Левченко, Ю. Маслова, Л. Шутова присвятили свої праці дослідженню проблеми сексизму в українській мові (зокрема, мові українських ЗМІ), а С. Гришак, А. Мартинюк, А. Шаповалова, Дж. Паркс, М. Робертон – в англійській мові.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження явища сексизму або гендерної асиметрії в англійській мові та його впливу на розвиток англійської мови наприкінці ХХ століття. Реалізація даної мети вимагає виконання таких завдань:

- розглянути прояви сексизму в англійській мові на прикладі використання гендерно-специфічних займенників, отожднення понять «людина» і «чоловік», гендерно-специфічних назв професій, вживання пов'язаних з сімейним станом звернень, використання слів, що відбивають гендерні стереотипи;

- проаналізувати можливі способи усунення сексизму в мові та продемонструвати як це вплинуло на розвиток сучасної англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, визначимо поняття «сексизм», «мовний сексизм» та «гендерна асиметрія». Словник гендерних термінів визначає поняття «сексизм» як «ідеологія та практика дискримінації людей за ознакою статі» [5, с. 67]. О. Чистяк найбільш точним вважає визначення, за яким сексизм – це стереотипні оцінка, судження та упередження, надання переваги чи ігнорування, або дискримінація однієї особи іншою на основі статевої приналежності [4, с. 204-205].

Оскільки термін «сексизм» визначається як дискримінація (припинення) особи за ознакою статі [4, с. 204], то термін «мовний сексизм» характеризується дискримінацією за статевою ознакою у мові. За словником термінів міжкультурної комунікації «мовний сексизм – це дискримінаційна практика стосовно статі, що відбивається у мові» [3, с. 358]. Визначення А. Васіної доповнює попереднє формулювання поняття, згідно з яким сексизм позначає структури мови, що відбивають дискримінацію за ознакою статі: мова не лише антропоцентрична (орієнтована на людину), але й андроцентрична (орієнтована на чоловіка) – в ній зафіксована передусім чоловіча суб'єктність, чоловіча картина світу, а жінкам відводяться другорядна роль і статус об'єкта [1, с. 86].

У роботах Дж. Паркса та М. Робертсона «мовний сексизм» визначається як «слова, фрази та вирази, які надмірно розрізняють людей за ознакою статі або виключають, зменшують значення чи вульгаризують позначення осіб будь-якої статі (переважно жіночої)» [8, с. 455].

На думку А. Кириліної, а услід за нею й А. Васіної, поняття «сексизм» у мові можна замінити на більш нейтральний термін «гендерна асиметрія», під яким розуміють «зображення осіб чоловічої та жіночої статі та статево-рольових стереотипів у мові», оскільки термін «сексизм» передбачає наче навмисну дискримінацію навіть при відсутності такого наміру у мові [1, с. 86]. Словник термінів міжкультурної комунікації під гендерною асиметрією у мові (андроцентризмом мови) розуміє відбиту у мові дискримінацію за ознакою статі [3, с. 73].

Загалом 1970-і роки були періодом активних гендерних перетворень у мовній політиці та практиці США. В цей час урядові установи, бізнес-структури, навчальні заклади вносили зміни до своєї ділової документації, щоб додати лексику, що стосується як чоловіків, так і жінок. Різноманітні комітети діагностували підручники, газети та журнали на наявність гендерно-проблемних мовних моделей. На цій основі

складалися списки типових андроцентричних (сексистських) штампів і пропонувались гендерно-нейтральні варіанти [9]. Популярна серія книжок про відомих людей у науці та техніці, яка відома протягом 65 років як «American Men of Science» («Американці в науці»), була перейменована на «American Men and Women in Science» («Американці й американки в науці»). Також вносились корективи у назви посад, вчених звань та нагород. Так, національний конкурс «Man of the Year» («Людина року») було перейменовано на «Person of the Year».

Активізація інтересу до цієї проблеми в академічному середовищі вимагала змін у навчальному процесі і адмініструванні університетів, де спеціально сформовані комітети та робочі групи розробляли правила корпоративної «політики рівних можливостей». За їхньою ініціативою проводилась гендерна експертиза мови та назв навчальних курсів, підручників, посібників та університетської документації. В середині 1970-х років, після масової дискусії проблеми мовного сексизму у пресі та академічному середовищі, постало питання про необхідність внесення положення про гендерно-коректну мову в статутах та кодексах професійних асоціацій, об'єднань та спілок.

Сьогодні більшість видавництв США приймають рукописи лише за умови, що вони не мають андроцентричних мовних штампів. А керівництво відомих американських газет the New York Times та Washington Post надає своїм працівникам пам'ятки-нагадування про недопустимість сексистської мови у публікаціях.

Ознаками гендерної асиметрії, які фіксувались на різних рівнях англійської мови та доводили існування сексистських тенденцій по відношенню до жінок, і які намагались подолати у кінці ХХ століття, є:

- 1) ототожнення понять «людина» і «чоловік» в англійському слові «man»;
- 2) використання гендерно-специфічного займенника «he»;
- 3) використання гендерно-специфічних назв професій та лексичних асиметрій;
- 4) використання звертань, пов'язаних з сімейним станом (Miss, Mrs);
- 5) використання слів, що відбивають гендерні стереотипи.

Дослідимо перший аспект, а саме розгляд прояву сексизму при використанні гендерно-специфічного займенника «he» і проаналізуємо способи його заміни, запропоновані ще наприкінці ХХ століття.

Оскільки у граматиці англійської мови відсутній займенник третьої особи однини, який був би гендерно-нейтральним, це викликало одну з проблем гендерної асиметрії у мові, а саме використання гендерно-специфічного займенника «he» як узагальнюваного займенника для позначення осіб будь-якої статі. Це можна прослідити у багатьох джерелах, які з'явилися до зародження феміністського руху у ХХ столітті:

«The words selected for inclusion in this volume are those that the foreign student of English is likely to meet in his studies up to the time when he enters a university. After this he will probably need a dictionary with a larger vocabulary for reading purposes, though for writing English he will continue to find this volume useful» (A. Hornby «The Advanced Learners Dictionary of Current English» (1948)).

Дж. Редферн запропонувала декілька способів розв'язання цієї проблеми:

- 1) уникати використання займенника «he», перефразовуючи речення;
- 2) використовувати іменники та займенники у множині, якщо вони не змінюють зміст речення;
- 3) використовувати займенники першої та другої особи;
- 4) використовувати подвійні займенники s/he, he or she, he/she, him and her;
- 5) використовувати артиклі замість присвійного займенника;
- 6) використовувати пасивний стан [9].

Розглянемо приклади цих рішень.

1. «No one can be elected to be a judge after the age of 65» (замість притаманного раніше «No one can be elected to be a judge after he has reached the age of 65»)

2. «The persons elected under subsection (1b) hold office until others are elected to replace them, at the first quarterly meeting of the next year or until they are removed from office or vacate it under the by-laws of the corporation»

3. «You should take your completed registration form to the clerk's window and pay your license fee» (замість «The driver should take his completed registration form to the clerk's window and pay his license fee»)

4. «Employee understands that he/she will acquire confidential information of business value to the Company during the course of his/her employment. Employee hereby agrees not to divulge such confidential information to any other party, or to use such information for his/her own profit except in performance of employment activities beneficial to the Company. ...»

5. «*If a notice has been requested under paragraph 1, but the Commissioner receives no such notice, the Commissioner shall so advise the complainant in the report under subsection. ...*» (замість «*his report*»).

6. «*The budget must be submitted by the department chair by March 1st*» (замість «*The department chair must submit his budget by March 1st*»).

У діловому англomовному дискурсі, який ми досліджували, однією з найбільш поширених є форма «*he or she*», але така заміна може бути стилістично недоброзвучною, а форми «*s/he*», «*he/she*» притаманні лише писемному мовленню. Проте постійне написання «*he or she*», «*he/she*», «*s/he*» суперечить принципу мовної економії і речення здаються незграбними. Більш того незрозуміла правильна вимова «*he/she*», «*s/he*».

Оскільки було багато проблем при необхідності вживати ці займенники у реченні, то ще одним варіантом стало використання займенника «*they*» у множині з відповідним іменником у множині. Крім того, було дозволено вживати особовий займенник третьої особи множини «*they*» стосовно підмета в однині, що зафіксовано в Oxford English Dictionary, American Heritage College Dictionary, Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, наприклад: «*Every taxpayer shall file their tax return no later than April 30 of the year following the year in which they earned the income on which they are paying taxes.*» А у Cambridge Grammar of the English Language стверджується, що така форма звична і стилістично-нейтральна стосовно підмета в однині, який виражено лише словами «*every*», «*everybody*», «*somebody*», «*anybody*», «*anyone*», «*no one*»: «*Every person has rights under the law, but they don't often know them.*»

Проте попри визнання форми «*they*», вона може сприйматися як порушення загальних мовних норм, оскільки відсутня погодженість між суб'єктом та займенником у числі. Тому у працях закордонних та вітчизняних лінгвістів не вщухають дискусії щодо використання займенника «*they*», який би вживався в однині та був би гендерно нейтральним. Проте, на нашу думку, найбільш вдалим варіантом стало перефразування, у тому числі з використанням множини іменників і займенників та пасивних конструкцій.

Іншими аспектами гендерної нерівності в англійській мові, які намагались подолати ще наприкінці ХХ століття, було ототожнення понять «людина» і «чоловік» в англійському слові «*man*», використання гендерно-специфічних назв професій та лексичних асиметрій, звертань, пов'язаних з сімейним станом, та слів, що відбивають гендерні стереотипи.

Багатьом європейським мовам в певній мірі властивий андроцентризм, найяскравішим прикладом якого є ототожнення поняття «людина» і «чоловік» (*man* – в англійській мові, *homme* – у французькій мові та *mann* – в німецькій мові). Як відомо, мова неодмінно показує всі явища, що відбуваються у суспільстві. Не стало винятком і чоловіче домінування у всіх його аспектах (нерівноправність жінок, обмежена сфера діяльності жінок та інше). Проте саме англійська мова в силу свого загальносвітового впливу найбільше піддалася критиці, оскільки більшість налаштованих по-феміністськи американських лінгвістів вважають англійську мову не тільки антропоцентричною, але й андроцентричною.

Одним з постулатів борців з сексизмом у мовній системі стало завдання зміщення чоловіка з домінантної позиції та усунення проблеми невидимості жінки у мові. Відзначимо, що в англійській мові для позначення професій часто використовувались і подекуди продовжують використовуватись лексеми, утворені за моделлю «основа слова + *man*» (*congressman, salesman, policeman*), або які мають суфікс *-er/or* (*professor, teacher, manager, doctor, actor*). Хоча лінгвісти зазначають, що в англійській мові відсутня граматична категорія роду, однак зазначені групи слів вказують на приналежність особи до чоловічої статі. Це пояснюється тим, що деякі слова, що закінчуються на *-er /or* мають відповідні суфікси жіночого роду *-ess, -ine*: *actor – actress, waiter – waitress, hero – heroine, master – mistress, governor – governess*. Гендерно-марковані іменники жіночого роду з цими суфіксами становлять собою похідні від іменників чоловічого роду. Такий вид словотворення говорить про те, що жінки походять від чоловіків, тому додавання жіночих суфіксів до чоловічих іменників не лише змінює рід слова, але й часто додає значення тривіальності, меншого значення та статусу. Тому, на думку Х. Гимея, така форма теж може вважатись своєрідною мовною дискримінацією щодо жінок [7, с. 333].

Найменування осіб у сфері професійної діяльності – найчисленніший шар лексики англійської мови, який постійно і динамічно розвивається. Цей лексичний пласт безпосередньо пов'язаний з процесами та явищами соціального життя носіїв мови, які надають певний вплив на його формування та розвиток. У сучасному світі жінки залучаються до традиційно чоловічих сфер діяльності й нарівні з чоловіками активно займаються політикою та бізнесом, роблять наукові відкриття, освоюють традиційно «чоловічі» професії.

Тому ще наприкінці ХХ століття виникла необхідність створити відповідні терміни для жінок або перетворити назви професій, що вже існують на гендерно-нейтральні. Сьогодні цей процес продовжується, оскільки жінки відстоюють свої права займатися чоловічими справами, обіймаючи посади військових та офіцерів поліції, хірургів, адвокатів та стаючи президентами та прем'єр-міністрами.

В результаті цих процесів спочатку з'явилися лексеми зі складовою *woman* на позначення професій жінок (так звана специфікація), які функціонували у парі з професіями, що існують: *businessman – businesswoman, chairman – chairwoman, congressman – congresswoman, policeman – policewoman, postman – postwoman, salesman – saleswoman, spokesman – spokeswoman*. Проте такі трансформації мали значний недолік: у формі множини при сукупності людей обох статей зберігався варіант чоловічого роду (наприклад, *chairmen*), що не розв'язувало проблему гендерної нерівності. Це пояснювалось тим, що збірний іменник «люди» («*men*») дискримінує жінку, оскільки він також перекладається як «чоловіки».

На думку А. Григоряна, однією з головних особливостей гендерної маркованості іменників в англійській мові є похідність іменників для позначення жінок від відповідних іменників чоловічого роду. А гендерне маркування іменників для позначення чоловіків сприймається як порушення норми або як щось незвичне [2, с. 35].

Для досягнення політкоректності в англійській мові на рівні інструкцій та рекомендацій стали послідовно виводити з ужитку професіоналізми, утворені шляхом складання основ, що містять в собі лексеми «*man*» або «*woman*». З метою уникнення гендерних суперечностей, пропонувалось замінити назви професій, які мають формальний показник статі та лексему «*man*», на гендерно-нейтральні заміники. Широкого вжитку отримали лексеми, які взагалі не містили інформацію про належність до певної статі (нейтралізація термінів). Бюро перепису населення США з метою уникнення сексизму також внесло зміни до термінології професій: 51 назву професій з 441 було змінено, зокрема: «*flight attendant*» (замість «*steward*»/«*stewardess*»), «*firefighter*» (замість «*fireman*»), «*newspapers carrier*» (замість «*newsboy*»), «*private household cleaners*» (замість «*maids and servants*»), «*rail vehicle operator*» (замість «*motorman*») та інші [6].

Традиційні форми «*steward*»/«*stewardess*» були замінені на гендерно-нейтральний термін «*flight attendant*», який набув поширення ще в

1975 році й зараз активно застосовується в авіаційному дискурсі. Серед інших прикладів слів, які вже рекомендовано до вживання, та які вже знайшли широке застосування у сучасній мові, наведемо такі терміни: «*business person*» замість «*businessman*», «*chairperson*», «*moderator*» замість «*chairman*», «*police officer*» замість «*policeman*», «*congress member*», «*member of Congress*», «*legislator*» або «*U.S. Representative*» замість «*congressman*», «*mail courier*» замість «*mailman*», «*postal worker*» замість «*postman*», «*workforce*», «*personnel*», «*the staff*», «*the workers*» замість «*manpower*» та інші [11].

Проте слід зазначити, що процес усунення лексеми «*man*» не припиняється і нині. Так, у вересні 2017 року декан Єльського університету Марвін Чун зробив офіційну заяву на сайті університету, запропонувавши замінити терміни «*freshman*» («студент(ка) першого курсу») та «*upperclassman*» («студент(ка) старших курсів»), які мають у своєму складі лексему «*man*» гендерно-нейтральними «*first-year student*» та «*upper-level student*» у нормативних документах університету. Ці зміни були відбиті у «Положенні про атестацію випускників освітнього ступеня «Бакалавр» Єльського університету («*Undergraduate Regulations*») та іншій документації університету [10].

Всі новоутворені англійські терміни для найменування осіб жіночої статі у сфері професійної діяльності можна класифікувати на 3 групи за способом творення:

1) Група слів, що містить у своєму складі нейтральну до статі людини лексему «*person*»: «*salesperson*» та «*spokesperson*». Множина цих іменників утворюється за допомогою морфем «*people*», яка коректна щодо людей як чоловічої, так і жіночої статі: *salespeople*.

2) Група слів, в яких відбувається заміна лексеми «*man*» на іншу лексему, що не має гендерного маркування: «*business executive*» замість «*businessman*», «*mail carrier*» замість «*postman*», «*camera operator*» замість «*cameraman*», «*astronaut*» замість «*spaceman*», «*access controller*» замість «*doorman*».

3) Група слів, які є новою словоформою без вказівки на стать людини: «*flight attendant*» замість «*steward*» та «*stewardess*», «*headteacher*» або «*principal*» замість «*headmaster*» та «*headmistress*». У цих словах головна увага приділяється вже професійній приналежності працівника, а не статі. Крім того, гендерно-нейтральні слова сприяли підвищенню статусу жінки та професійного статусу будь-якої людини з оглядом на відсутність вказівок на стать.

Таким чином, аналіз лексики для номінації осіб жіночої статі показує, що мовна система не статична, і залучення жінки у всі сфери професійної діяльності призводить до об'єктивної необхідності робити її (жінку) помітною у мовному плані, надати найменування її діяльності в угодах, класифікаторах професій, іншій юридичній документації та у професійно-побутовому спілкуванні.

Висновки. Таким чином, мовний сексизм є дуже важливим питанням, що потребує обговорення, і якому багато країн світу надають великого значення ще з середини ХХ століття. За природою мовний сексизм тісно пов'язаний з явищем гендерної дискримінації. Мова – це не

лише дзеркало, що зображує соціальну реальність, але й інструмент для уточнення соціальної структури, тому саме в ній ми відразу спостерігаємо відповідні зміни. Сучасні люди, які розмовляють англійською мовою, відчувають гостру потребу у нових способах розв'язання проблеми статі у англійській мові. Поступове усунення проявів сексизму в англійській мові було викликано соціальними змінами ще у ХХ столітті та відбувається і сьогодні, оскільки повне усунення можна досягти лише тоді, коли жінки та чоловіки володітимуть дійсно рівним статусом, мовні норми повністю відповідатимуть культурним уявленням сучасних людей, будуть знищені сексистські концепції та поліпшений статус жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васина А.В. Сексизм или гендерная асимметрия в языке (на материале английского языка). *Культура народов Причерноморья*. 2006. № 76. С. 85–88. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/14066>. (дата звернення: 07.03.2019).
2. Григорян А.А. О гендерной маркированности имен существительных в современном английском языке. *Гендер: язык, культура, коммуникация*. Москва, 2001. С. 35–36.
3. Словарь терминов межкультурной коммуникации / И.Н. Жукова, М.Г. Лебедько, З.Г. Прошина: под ред. М.Г. Лебедько, З.Г. Прошиной. Москва: Наука, 2013. 632 с.
4. Чистяк О.О. Мовна дискримінація: синтаксичний аспект (на матеріалі німецького та українського художніх дискурсів). *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Вип. 20. Острог, 2011. С. 204–210.
5. Шутова Л.И. Украинский язык на пути к гендерной толерантности. *GISAP. Philological sciences*. 2014. № 3. С. 67–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/phs_2014_3_18 (дата звернення: 07.03.2019).
6. American Psychological Association, Publication Manual Task Force. Guidelines for Non-sexist Language in APA Journals. *American Psychologist*, 32(6), 1977. P. 487–494. URL: <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.32.6.487>.
7. He Guimei. An Analysis of Sexism in English. *Journal of Language Teaching and Research*. Vol. 1, No. 3, 2010. P. 332–335. URL: <http://doi:10.4304/jltr.1.3.332-335>.
8. Parks, J. B., Robertson, M. A. Influence of Age, gender, and context on attitudes toward sexist/nonsexist language: Is sport a special case? *Sex Roles*, 38, 1998. P. 477–494.
9. Redfern, Jenny R. Gender Fair Language. URL: <https://www.cyut.edu.tw/~lhli/rmtw/A10.pdf> (дата звернення: 07.03.2019).
10. Snively, Ian. *Yale Ditches 'Freshman' for Gender-Neutral Term*. 2017. URL: <http://dailysignal.com/2017/09/18/yale-ditches-freshman-for-gender-neutral-term> (дата звернення: 07.03.2019).
11. Warren V.L. Guidelines for Non-Sexist Use of Language. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association in February 1986*. Vol. 59. № 76. P. 471–482.